

ОНОМАСТИКА

Галина Бачинська, Олександр Пеляк

ОСОБЛИВОСТІ СУЧАСНОГО ІМЕННИКА М. КОЗОВИ ТЕРНОПІЛЬСЬКОЇ ОБЛАСТІ

У статті досліджено особливості іменника м. Козови Тернопільської області. Проаналізовано 100 сучасних імен, зафіксованих в актових книгах про народження. Виділено найуживаніші, широкоживані, маловживані та рідкісні імена. Доведено, що основу як чоловічого, так і жіночого іменника становлять українські традиційні антропоніми.

Ключові слова: антропонім, антропонімікон, іменник, онім.

Кожна людина є носієм імені. Імена належать до найуживаніших слів у мові. Виникли власні імена людей із необхідності індивідуального означення особистостей для практичного розрізнення їх у щоденному житті.

Інтерес людини до власного імені цілком закономірний, адже наші імена постачають уявну інформацію для глибшого розуміння історії народу, його психології, духовної культури. А. Коваль зауважує: «власні імена – це жива нитка, яка зв'язує нас з нашим родом і нашим народом, із рідною землею, культурою, мовою» [6, с. 81].

Особові імена людей були предметом дослідження багатьох мовознавців. Ґрунтовно досліджені й продовжують вивчатися власні імена жителів Закарпаття (П. П. Чучка, Л. О. Белей), Буковини (Л. В. Кракалія), Гуцульщини (С. П. Павелко), Донеччини (Л. О. Кравченко), Подністров'я (І. Д. Сухомлин), Півдня України (О. Ю. Карпенко, С. Л. Брайченко, О. Ю. Касім, Т. Д. Космакова), м. Тернополя (Н. О. Свистун). У працях названих та багатьох інших дослідників активно вивчаються різні категорії власних найменувань, які людина офіційно одержувала при народженні. Однак попри всі ці досягнення актуальним завданням української антропоніміки є вивчення як великих регіональних антропонімічних систем, так і менших – у межах одного або кількох населених пунктів, що дають змогу виявити ряд цікавих явищ, які важко розглядіти на широкому антропонімічному просторі [5, с. 55].

Іменник кожного регіону перебуває в постійному розвитку. Частина імен може стабільно вживатися в народному антропоніміконі й в офіційній сфері протягом тривалого часу; згодом деякі з них відходять на задній план. Їхнє місце займають інші імена: ті, які раніше були менш популярні, або новотвори. Існують імена, які протягом тривалого часу вживаються в антропонімії, однак відзначаються незначною кількістю вживань.

Для аналізу ми обрали власні іменна жителів м. Козови Тернопільської області за останнє десятиріччя за даними Козівського міського РАГСу.

Метою нашого дослідження є визначення особливостей сучасного іменника м. Козови.

За період із 2000 року було зареєстровано 571 новонароджених, із них 313 хлопчиків і 258 дівчаток, а для їх найменування використано 101 ім'я, 44 чоловічих і 57 жіночих.

Аналізований набір імен виявився досить різноманітним як щодо традиційно вживаних імен, так й імен-запозичень. На думку С. Медвідь-Пахомової, одним із критеріїв вибору імені для новонароджених є мода, що призводить до «охоплення обмеженим списком імен дедалі більшої кількості населення» [4, с. 60]. Причини та механізми цього процесу слід шукати в соціо- та психолінгвістиці. Посилення тенденції до концентрації іменного репертуару збіднює його. Однак слід зауважити, що цей процес тією чи іншою мірою властивий усім сучасним слов'янським антропосистемам, він спричиняє появу імен-лідерів, сприяє виникненню маловживаних і навіть рідкісних імен [4, с. 60].

До найуживаніших чоловічих імен м. Козови за період з 2000 р. належать: *Олександр (30), Максим (24), Роман (23), Назар (19), Дмитро (16), Арсен (13), Віталій (13), Володимир (13), Юрій (13), Андрій (11), Вадим (11), Владислав (11)*. До маловживаних – *Антон, Артем, Валентин, Валерій, Гордій, Давид, Данило, Йосип, Леонід, Орест, Піон, Руслан, Світозар, Станіслав, Тадей*. Серед аналізованого чоловічого іменника активними виявились: *Богдан, Василь, Денис, Ігор, Микола, Михайло, Павло, Святослав, Степан, Тарас*. Особливе місце в антропоніміконі м. Козови займають

давні слов'янські автохтонні імена. Так, з-поміж чоловічих імен зафіксовано 10 слов'янських із певною кількістю носіїв: *Богдан* (5), *Вадим* (11), *Владислав* (11), *Володимир* (13), *Ігор* (8), *Олег* (11), *Ростислав* (3), *Світозар* (1), *Святослав* (8), *Станіслав* (1). Тривалий період (до XVII ст.) слов'янські імена існували поряд із календарними, коли майже кожна людина мала два імені: одне отримувала під час народження, друге – під час хрещення. Слов'янські імена охоплюють незначну кількість новонароджених. На думку М. Худаши, вживання прадавніх власних імен-комполітів на зразок *Володимир*, *Ярослав* уже в давньоруську добу було непродуктивним і неперспективним. Їх «уживання йшло по низхідній лінії...» [9, с. 158]. Наявність у досліджуваному іменнику давньослов'янських імен є результатом того процесу, про який говорить чимало мовознавців, а саме процесу повернення в XX ст. до активного вжитку слов'янських імен. Так, П. Чучка, вивчаючи антропонімікон карпатського регіону, дійшов висновку, що «більшість таких імен увійшла в народний вжиток лише наприкінці XIX ст. у зв'язку з піднесенням національної свідомості українців» [11, с. 179].

За прогнозами І. Скорук, слов'янські імена поки що не знижуватимуть активності, а будуть продовжувати використовуватися, оскільки вони вносять в будь-який іменник цікаве розмаїття й нагадуватимуть носіям про їх слов'янське походження [7, с. 148]. Однак Л. Белей на території Закарпаття відзначає стабільно невисоку протягом перших років XXI ст. популярність слов'янських імен [1, с. 318].

Як засвідчує зібраний матеріал, сучасний чоловічий іменник м. Козови збагачується за рахунок старих призабутих імен: *Давид*, *Йосип*, *Орест*, *Тадей*. Привертає також увагу використання варіантів імен: *Назар* і *Назарій*, *Вадим* і *Вадик*, які функціонують в іменнику паралельно.

У найменуванні новонароджених хлопчиків продуктивними виявилися усталені імена *Андрій*, *Володимир*, *Дмитро*, *Роман* та ін., що спричинене сімейними традиціями – надання імені новонародженому на честь батьків та близьких родичів.

Спостереження над архівними матеріалами РАЦС показує, що помітний відсоток батьків при виборі імен для дитини покладається на давню християнську традицію – дають дитині ім'я, «яке вона сама собі принесла».

Жіночий іменник м. Козови є дещо багатший і різноманітніший. Найбільш уживаними виявилися такі імена: *Аліна* (15), *Анастасія* (20), *Вікторія* (23), *Ірина* (13), *Олена* (18), *Софія* (15), *Христина* (10), *Юлія* (16). Лідером серед них стало ім'я *Вікторія*. Н. Свистун, аналізуючи іменник м. Тернополя, зауважує, що «це ім'я характеризується ситуативним сплеском популярності, воно перебувало у групі широковживаних протягом одного-двох зрізів» [6, с. 15]. Найуживанішим це ім'я є в сучасному іменнику кіровоградців [10, с. 229].

У жіночому іменнику вживаються імена, що є паралельними утвореннями від аналогічних чоловічих: *Антон* – *Антоніна* (1), *Валентин* – *Валентина* (2), *Валерій* – *Валерія* (1), *Василь* – *Василіна*, *Віктор* – *Вікторія*, *Владислав* – *Влада*, *Іван* – *Іванна*, *Мар'ян* – *Мар'яна*, *Олександр* – *Олександра*, *Павло* – *Павлина*. Утворення жіночих імен від імен чоловічих здійснювалося переважно за допомогою додавання закінчення *-а* й переходом цих імен до іншого типу відмінювання.

Жіночий іменник м. Козови свідомо розширюється за допомогою імен чужомовного походження, фоновим структура яких часто суперечить нормам української літературної мови. У досліджуваному матеріалі фіксуємо такі імена-неологізми: *Аліна*, *Амалія*, *Діана*, *Ілона*, *Кароліна*, *Каміла*, *Каріна*, *Піон*. Неадаптованість структури таких власних імен, погана сполучуваність із традиційними українськими прізвищами, а також рідковживаність – найголовніші об'єктивні фактори, що роблять недоцільними засвоєння таких імен новітнім офіційним українським іменником. Такі «антропонімічні вибрики» засуджує Ю. Карпенко, зауважуючи «ім'я людини для самої цієї людини є найважливішим звуком у будь-якій мові» [2, с. 289].

Активно використовуються також імена: *Марія*, *Мар'яна*, *Оксана*, *Олександра*, *Олеся*, *Ольга*, *Роксолана*, *Соломія*, *Тетяна*, *Яна*, *Катерина*, *Наталія*, *Надія*, *Уляна*.

Рідковживаними є імена: *Алла*, *Антоніна*, *Вероніка*, *Віолетта*, *Віта*, *Дарія*, *Ліана*, *Лілія*, *Світлана*, *Сніжана*, *Ярина*.

Прикро, що в жіночому іменнику м. Козови представлено дуже мало слов'янських імен. Сюди зараховуємо *Божена*, *Влада*, *Людмила*, *Надія*, *Світлана*, *Зоряна*. Така статистика є далеко невтішною. Саме тому дослідники сучасної антропонімії зауважують, що нам потрібне відновлення найкращої частини імен староукраїнського, давньоукраїнського чи праслов'янського походження, щоб у такий спосіб повернути українському іменнику українське національне обличчя [12, с. 103].

Такі милозвучні давні найменування належать до нашого споконвічного фонду, їх утворено свого часу на ґрунті слів рідної мови. «Недаремно вони так виділяються виразністю, недарма вони так зрозумілі для нас» [8, с. 12].

На сучасному іменнику м. Козови відчувається вплив церкви. Таке явище виявляється в помітній активізації присвоєння немовлятам подвійних імен. Адже канони греко-католицької церкви не лише дозволяють називати дітей подвійними іменами, але й священнослужителі цієї церкви вважають, що подвійне ім'я дитини подвоює кількість її небесних заступників, а тому бажання батьків назвати дитину подвійним іменем завжди підтримувалося священиками, а коли батьки обирали для дитини неканонічне ім'я, то при охрещенні служителі культу пропонували назвати дитину подвійним іменем. Досліджений іменник репрезентований такими подвійними іменами: Вікторія-Діана, Вікторія-Марія, Мар'яна-Соломія.

На основі аналізу матеріалу можна зробити висновки. Досліджуване десятиріччя в антропонімії м. Козови стало періодом, коли окреслилися окремі тенденції в зміні уподобань батьків при виборі імені. Стосується це різних за походженням імен. Якщо говорити про найпопулярніші імена, то простежується часткова зміна імен-лідерів. Разом з тим одне десятиріччя – недостатній період, щоб чітко побачити тенденції розвитку іменника.

Часткове захоплення слов'янськими іменами дає підстави сподіватися, що в майбутньому мотивами вибору дитині імені служитимуть суто лінгвальні фактори (милосвучність) та екстралінгвальні, зокрема, побажання новонародженій дитині певних позитивних духовних і фізичних якостей.

ЛІТЕРАТУРА

1. Белей Л. Український пострадянський іменник: основні тенденції розвитку / Л. О. Белей // Науковий вісник Чернівецького університету : Зб. наук. пр.– Чернівці : Рута, 2007. – Випуск 356–359. Слов'янська філологія. – С. 318–320.
2. Карпенко Ю. Динаміка українських особових імен / Ю. О. Карпенко // Науковий вісник Чернівецького університету : Зб. наук. пр.– Чернівці : Рута, 2007. – Випуск 356–359. Слов'янська філологія. – С. 285–289.
3. Коваль А. П. Життя і пригоди імен / А. П. Коваль. – К. : Вища школа, 1988. – 240 с.
4. Медвідь-Пахомова С. М. Екстралінгвальні фактори в контексті розвитку слов'янських антропосистем : Навчальний посібник / С. М. Медвідь-Пахомова. – Ужгород : УжНУ, 2003. – 72 с.
5. Остап Р. Корінні і некорінні прізвища: постановка проблем / Р. Остап // Наукові записки. – Кіровоград : РВЦ КДПУ ім. В. Винниченка, 2001. – Випуск 37. – Серія : Філологічні науки (Мовознавство). – С. 54–57.
6. Свистун Н. О. Динаміка антропонімікону м. Тернополя ХІХ–ХХ ст. : автореф. дис... канд. філол. наук : 10.02.01 / Н. О. Свистун. – Чернівці, 2006. – 20 с.
7. Скорук І. Д. Слов'янський шар в антропоніміконі м. Луцька в ХХ ст. / І. Д. Скорук // Slavica та baltica в ономастиці України. – К. : НАН України, 1999. – С. 147–160.
8. Татаренко Ю. П. Дано ім'я людині / Ю. П. Татаренко. – К., 1971. – 58с.
9. Худаш М. Л. З історії української антропонімії / М. Л. Худаш. – К. : Наукова думка, 1977. – 236 с.
10. Чучка П. П. Слов'янські автохтонні імена, гідні реабілітації / П. П. Чучка // Українська мова. – № 4. – 2002. – С. 97–106.
11. Чучка П. П. Розмовні варіанти українських особових імен / П. П. Чучка // Республіканська наукова конференція, присвячена вивченню закономірностей розвитку усної форми української літературної мови. Тези доповідей. 12–15 травня 1965 року. – Полтава, 1965. – С. 80–82.
12. Черноус О. Динаміка найуживаніших жіночих імен м. Кіровограда у ХХ ст. / О. Черноус // Наукові записки ТНПУ. – Серія : Мовознавство. – Тернопіль : Підручники і посібники, 2009. 1(18) – Вип. 2 (17) : 2007 : – 1(18) : 2008. – С. 226–236.

Halyna Bachynska, Oleksandr Pelyak

Peculiarity of modern noun in the town of Kozova, Ternopil region

The article considers the peculiarity of noun in the town of Kozova, Ternopil region. 100 modern names registered in the birth records are analyzed, four groups of names singled out: most frequently used, widely used, rarely used and rare names. It is proved that the basis of both masculine and feminine nouns is formed by Ukrainian traditional anthroponyms.

Key words: antroponymy, a proper name, forming suffix, a common name, noun.